

SANATTA GÖÇ TEMASI: GÖÇ'E ÇELME TAKMA

Migration Theme in Art: Don't Migrate

Önder YAĞMUR*
Ünal BASTABAN**

Makale Geliş Tarihi: 24.08.2020

Makale Kabul Tarihi: 26.09.2020

Özet: Bu çalışmada göç kavramından yola çıkılarak, insanlığın karşı karşıya kaldığı çok farklı olaylar (savaşlar, mübadele, kölelik, kültürel zorbalık, aç kalma korkusu vb.) karşısında yerlerinden edilişlerini veya gönüllü olarak kendi topraklarını bırakıp gitmelerini sanatın resim, heykel, karikatür ve fotoğraf gibi alanlarından yararlanarak sanatçılar tarafından nasıl algılandığını ve sanata nasıl yansıdığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada literatür tarama modeli kullanılarak göç ve göçlerin oluş nedenleri tümden gelim yöntemiyle sanatsal çalışmalar ile birlikte incelenmiştir. Araştırmada kitap, tez, makale ve internet kaynakları gibi araçlardan yararlanarak genel tarama yapılmıştır. Ayrıca araştırmada öznel yorumlamalara sıkça yer verilmiş olup araştırmanın başlığına konu olan göçmen baba ve çocuğunun, bir anne olan Macar kadın fotoğrafçı Petra Laszlo tarafından çelme takılarak düşürülme durumu ile bağlantılı bir şekilde çalışmanın teması desteklenmiştir. Araştırmada sanatın her dalıyla kendisini sürekli olarak güncelleyerek toplumsal olayları kendi diliyle yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Göçlerin bu güncellik içerisinde en fazla yer tutan temalar arasında yer aldığı bulgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Göç, sanat, Petra Laszlo, Kültürel değişim

Migration Theme in Art: Don't Migrate

Abstract: In this study, based on the concept of immigration, the displacement or voluntary leaving their own lands in the face of many different events (wars, exchange, slavery, cultural bullying, fear of starvation etc.) It is aimed to reveal how it is perceived by artists and how it is reflected in art. In the study, migration and its occurrence reasons were examined together with artistic works by deductive method using the literature scanning model. In the research, a general search was made by using tools such as books, thesis, articles and internet resources. In addition, subjective interpretations were frequently included in the study and the theme of the study was supported in connection with the trip and dropping of the immigrant father and child, which is the subject of the study, by the Hungarian female photographer Petra Laszlo, a mother. In the research, it was concluded that art constantly updates itself with every branch of the art and reflects social events in its own language. It has been found that migrations are among the most important themes in this actuality.

Keywords: Migration, Art, Petra Laszlo, Cultural Change

* Doç., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, oyagmur@atauni.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1022-0931

** Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Resim-İş Eğitimi, bastabanunal@gmail.com, orcid.org/0000-0003-1172-8374

Giriş

İnsan, dünyada var edilmesiyle etrafında gördüğü her şeyi inceleyip işine yarayacak ve hayatını idame ettirecek kaynaklar bulmuştur. Zamanla ekip biçmeyi keşfetmesiyle avcı toplayıcı ve göçebe durumdan yerleşik hayat düzenine geçmeye başlamıştır. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı bu yerleşik düzenin bozulması ve hareketli bir insan topluluğunun meydana gelmesi tarih boyunca devam etmiş ve halende etmektedir. (Aksoy, 2012, s.293)

Diğer varlıklarda olduğu gibi insan da fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Bu ihtiyaçlar insanoğlunu hayatta kalma savaşının bir parçası yapmıştır. İnsan var olma savaşını verirken bu savaşın sebep ve şekilleri değişse de sonuçları hep aynı olmuştur; ölüm ve göç gibi. (Avara, 2019, s.16) İnsanların toplu bir şekilde bir yerden diğer bir yere yani çok da tanıdık olmayan mekânlara sürükleyen birçok sebep bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını şöyle özetleyebiliriz: Aç kalma korkusu ve iklimsel etkiler ile (kuraklık, kıtlık) oluşan güdülenmişlik, öz vatanında yaşadığı trajedilerin verdiği bıkkınlık (savaş, kültürel zorbalık), irade baskısıyla oluşan istem dışı evinden ayrılıklar (mücadele, zorunlu göç ettirilme) (Ata ve Tamer, 2018, s.728).

Resim 1. Kafkas sürgünü, 21 Mayıs 1864.

Bu nedenle toplu insan hareketleriyle krizler arasında var olan özel bir bağdan söz edebiliriz. Çalışmamızda da bu krizlerden biri olan siyasi bağlamda savaşların yol açtığı bıkkınlık ve zorla yaptırılan göçlerin sanatsal yansımaları ele alınmıştır. Resim 1.'de de bu zorunlu göçlerden olan Kafkas sürgünü resmedilmiş olup insanların yaşadığı zorluklar ve karmaşa renklerin-biçimlerin sunu-

luş şekliyle ortaya konulmuştur. Figürlerin yüzlerinde acele ediş, korku ve kaygı ifadeleri dikkat çekmektedir. Resimde ele alınan telaş göçlerin sürükleneni olan çocuklara da yansıtılmıştır. Savaşlar göçleri tetikler ve kültürel değişimlere sebep olur. Yüzyılların tanığı olan sanat da her anı biriktiren bir arşiv gibidir. Fransız askerlerinin Roma'ya girişini anlatan Resim 2.'de bu kültürel değişime sahne olan anlık bir tarihi bir belge niteliğindedir denilebilir.

Resim 2. Fransız askerleri Roma'ya giriyor, 1798.

“İnsan göçü, takip edilebilen tarih boyunca evrensel gözlemlenebilirliğini koruması ve birçok bilimsel araştırma alanına konu olması itibarıyla geniş tanımlı bir olgudur” (Pala, 2013, s.6). Çoğu literatürde göç, birey ya da bireylerin çeşitli nedenlerden dolayı öz vatanından, köyünden ya da evinden ayrılarak zulüm görmeden yaşayacağı bir yere varabilmek için gösterdiği çaba olarak belirtilmiştir. (Mardani, 2018, s.8) Aksoy'a (2012) göre de göç: “Gönüllü veya zorunlu, kısa ya da uzun dönemli olsun, bireylerin yaşamını toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak etkileyen başlıca unsur, yaşanılan mekânın değiştirilmesidir” (s.293).

Kaynaklarda göç kavramının bu kadar geniş yer bulması göçün insanlık tarihinde sıkça olagelmesinden ötürüdür. Tarihte de çok büyük ölçekli göçler gerçekleşmiştir. Bu göçlerin bilinen en büyüğü, 4. yüzyıl ortalarında öz egemenliğini elinde bulundurmak için doğudan batıya Çin baskısından ve kontrolünden

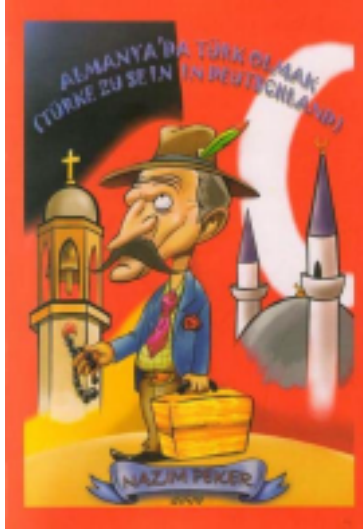
kaçan Hunların başlattığı Kavimler göçüdür. Bu göç Karadeniz'in kuzeyine, oradan da Avrupa'ya doğru devam edip bugünkü Avrupa devletlerinin temelini oluşturmuştur. (Aksoy, 2012, s.293) Sadece Kavimler göçünün hareket yönlerini betimleyen Resim 3.'ün kapsamını düşünürsek göçlerin sanat alanları ve diğer bilim dallarında bu kadar yer almış olması şaşırtıcı olmaz.

Resim 3. Kavimler Göçü, 375.

Ülkemizde de talep doğrultusunda Almanya'nın iş gücü ihtiyacını karşılamak için zorlu süreçler oluşturan göç dönemleri yaşanmıştır. Romanlara, şiirlerle, resimlere ve sinemalara konu olan bu göçün de "geri döneceğim" temennisiyle başlayan süreci çok acı ve hüzünlü hatıralarla yüklü hale dönüşmüştür. Ülkelerine dönen Türkler 'Almancı', Almanya'ya döndüklerinde ise 'Türk' görülmüşlerdir. Bu ötekileştirme türü sinemalarda olduğu gibi resim ve karikatürlerde de sıkça yer almıştır.

Resim 4.'te yer alan Almanya'da Türk olmak karikatürüne bakıldığında ne tam olarak Alman ne de Türk bir figür kilise ile cami betimlemelerinin tam ortasında yer almaktadır. Çünkü bu göçerler karikatürde verilen mesajı aynı şekilde yaşamış ve yaşamaktadırlar. Elinde teşbih ile ve şık görüntüsüyle ortada sağlam bir şekilde yer alan figür kaygılı bir hava sergilemekte ve yukarı bakan gözleriyle de sorgulayıcı bir mesaj vermektedir. Aynı zamanda zıt renklerin bir arada kullanımı da bu durumu tamamlar niteliktedir denilebilir.

Resim 4. Nazım Peker'in 'Almanya'da Türk Olmak' adlı kitabından bir karikatür.

Normal göç durumlarının sanat alanlarına yansımından farklı olarak Resim 5.'te yer alan fotoğrafta ise zorunlu göç ettirilmenin fotoğraf sanatına yansımaları siyah beyaz bir şekilde yer almaktadır. Fotoğraf bir kabilenin fertleriyle alışık olmadığı belki de hiç tanımadığı bir şehirde sergilenmesini yansıtmaktadır.

Batı'nın hatırlamak ve hatırlatmak istemediği Amerika ve Avrupa'ya gemilerle çok farklı iklime sahip yerlerden, özellikle Afrika'dan getirilen toplumların zor ve baskıyla köleleştirildiği, para ödenerek görülebildiği hayvanat bahçesi gibi mekânlarda sergilenildiği, yıpratıldığı ve ırkçı tutumlara maruz kaldığı zorunlu göçler yaşanmıştır.

Resim 5. Batı'nın "İnsanat" Bahçelerinden Bir Kare.

Batı'nın 1950'li yıllara kadar sürdürdüğü bu göç ve insan sergileme olayları sonucunda Afrikalı ya da diğer "İnsanat Bahçeleri"nde hayvanmış gibi sergilenen insanların bazıları bu aşağılanmışlıktan dolayı intihar etmişlerdir.

Bu tarihi göçlerin boyutları geçmişe oranla değişmiş ve günümüzde farklılaşmıştır. Bu durum evlilik, eğitim ve siyasi endişeler kavramlarıyla farklı anlamlar kazanmıştır. (Yaldız, 2014, s.384) Göçler sadece bir mekân ya da coğrafya değişimi değildir. Dinamizmiyle ekonomik, siyasi ve kültürel uçlara dokunan olaylardır. Göçler işsizlerin, adil yargılanmayanların, terörden kaçanların, çevresel sorunların ve başka ülke çıkarlarının kurbanı olan insan topluluklarının hareketidir.

21. yüzyılda (güya) medeni dünyada göç olayının yoğunlaşması bu durumun çok fazla konuşulur olmasına sebep olmuştur. Özellikle göçün sembolü haline gelen Suriyeli mültecilerin başlattıkları göç, bu tartışmaları daha da belirgin hale getirmiştir. "Suriyeli göçmenlerin yaşadığı dram, içinde buldukları zorluklar ve maruz kaldıkları baskılar göç sorunuyla birlikte insan hayatını merkeze alan sosyal ve politik stratejilerin inşa edilmesi gerekliliğini gözler önüne sermiştir" (Osmanoğlu, 2016, s.78). Yüzyılların tarihi bilgi ve belgeleri göstermektedir ki sanat her zaman çağının canlı tanığı olmuştur. Mültecilerin göç hareketleri de güncel resimde sıkça yer almıştır. Resim 6.'da yer alan Aylan bebek karikatürü de bunlardan biridir. Yaşanan göç esnasında denizlerde ya da okyanuslarda boğulan sayısı belli olmayan mültecilerden biri olan Aylan bebeğin kıyıya vurma durumu betimlenmiş olup umut ve geleceğe bakış resmedilmiştir. Resimde belirsizlik, çocukluk ve gençliğin bir hayal gibi izlenişi yansıtılmış gibidir. Kâğıttan yapılmış gemi oyun aracı iken geleceğin sularda kaybolması ile bağdaştırılmıştır.

Resim 6. Muğla'nın Bodrum ilçesinde sahile vuran Aylan bebek karikatürü.

Birçok ressam mültecilerin dramlarına çalışmalarında yer vermişlerdir. Almanya'da yaşayan fakat İran asıllı bir ressam olan Alavi'de bu ressamlardan biridir. Berlin duvarının doğu yakasında yaptığı duvar üzerine boyamaları bulunan Alavi, bu resimlemelerin bir kısmında da mültecilerin sulara yok oluşunu temsil eden aşağıdaki (Resim 7.) çalışmayı yapmıştır. 1990'da yaptığı çalışma son yıllarda yaşanan sulara kaybolan insan hayatlarını önceden gören bir tanık gibidir. Sularla baş edemeyeceğini düşünen insan yığınlarının haykırışları yine gitmek istemedikleri sulara kaybolmaya devam etmekteymiş gibi resmedildiği görülmektedir. İnsanların sıkça ziyaret ettiği mekânlardan olan bu duvarda böyle bir çalışmanın yer alması sanatın toplumsal duyarlılık oluşturması açısından önemlidir.

Resim 7. Berlin Duvarının doğu yakasındaki bölümüne kasım ayında yapılan grafiti, Kani Alavi, 1990.

Göç kimi zaman acı bir tecrübedir. Bu tecrübe dışarıdan bakılınca mekânsal bir değişiklik gibi algılansa da göç olayını yaşayan bireylerin düşünce dünyasını ve psikolojik durumlarını derinden sarsmaktadır. Göç eden bireylere verilen 'uluslararası' nitelendirmesi bu temel psikolojik ya da davranışsal etaplardan biridir (Çakmak, 2018, s.359).

"Temel bir gerçeklik var ki o da göç olgusunun insanların kültürel, ekonomik veya dinsel kimliklerini fazlasıyla etkilediğidir" (Akkır, 2019, s.488). Göçmenler için kendinden olmayı ifşa etme deneyimleri kendini sıkça gös-

termektedir. Bizden değil, burada ne işi var, ülkeneye dön vb. gibi sesler duyulmaktadır.

“Ötekileştirme; din, dil, kültür ve etnisite bakımından farklı olan toplumsal gruplara uygulanan psiko-sosyal bir baskı olarak kendisini gösterir” (Osmanoğlu, 2016, s.94). Halk tabiriyle kurulu bir düzeni kaybetme, evinin yok olması, hem realite hem de metaforik anlamda vatansızlık duygusuyla oluşan psikoloji ve köklerinden koparılmışlık düşüncesi “ötekilik/başkalık” hali göçmen kimliğinin de yazarı belli olamayan anonim bir hal almasına sebep olmaktadır (Çakmak, 2018, s.356).

Göç kavramı sanatsal çalışmalarda sanatın hassas ruhunu derinden etkileyen bir tema olarak çok geniş bir yer almayı başarmıştır. “Dünya sanatına baktığımızda tarihin her döneminde bu konuda işlenmiş sayısız yapıtla karşılaşırız” (Üner, 2018, s.345). Çağının çocuğu olan sanatçılar tablolarında, yönetmenler sinemada, fotoğrafçılar fotoğrafta ve şairler de şiirlerinde bu baskı altında kalmış göçmenlerin dramlarına sıkça yer vermişlerdir. Hem geçmişte 1945 sonrası oluşan ülkemiz üzerinden batıya doğru gelişen emek göçünü konu edinen sanatçılar hem de Suriyeli göçmenleri tablolarına ya da metrajlarına yansıtan sanatçılar bulunmaktadır.

Göç bir milletin değerlerinin ve kültürünün değişmesine neden olduğu için sanatçıların göç olgusuna eserlerinde yer vermeleri geleneksel değerleri ve milli kültürü koruyabilir aynı zamanda da kimi sosyal grupları yönlendirip etkileyebilir. “Bu bağlamda söylenmesi gerekir ki sanat için sanat veya toplum için sanat, her iki politika da sosyal amaçlarının gelişmesine vesile olabilir” (Mardani, 2018, s.16).

Göçün sanattaki durumu iki şekilde sonuçlanır. Birincisinde göç olgusu bir konu olarak sanata dâhil olur. Ki bu bağlamda örneğin; savaşlar, çatışmalar neticesinde göç etmek zorunda kalan insanlar, mübadele, mülteciler, yer değiştirme, hareket, sınır dışı edilme gibi kavramlar ile sanatta kendine yer edinir. Bir de göçün, sanatçıların ve onların atalarının, kişisel kimliklerini ve sanatlarını şekillendirmedeki etkisi söz konusudur. Öyle ki bu durum, göç eden sanatçının kendi yerel dilini, anlayışını göç ettiği yeri bazen etkileyerek oraya taşınması bazen ise oradan etkilenmesi ile sonuçlanan bir sentez oluşturur (Girgin, 2017, s.57).

Örneğin Turner ödülü alan ilk siyahî sanatçı olan Nijer asıllı İngiliz sanatçısı Chris Ofili, çalışmalarında kullandığı malzemelerle ve Afrika geleneklerini, kimliğini ve kültürünü yansıtmaya bu görüşü desteklemektedir. Çalışmalarında fil dışkısı kullanarak fil dışkısının kendi öz kültüründeki kutsal oluşunu sanatıyla birleştirmiştir. Ayrıca Bauhaus’un kuruluşu da göç’e dayanmaktadır. Bu nedenle göç aynı zamanda sanatsal faaliyetlerin ve sanat kültürünün de bir taşıyıcısıdır.

Göç içerisinde hüznü ve umudu barındırır. 1940’lı yıllarda köylerden ‘taşı toprağı altın’ kentlere doğru göçlerin anlatıldığı sosyal içerikli çalışmalar yer almıştır. Umut ve hüznü barındıran yerli ve yabancı sanatçıların çalışmaları bu göçlerin tanıklığını yapan tarihi belge niteliğindedir. Kimi sanatçılar göç olayını

yaşamlarında geçirdikleri şekliyle çalışmalarına aktarmış olup kimi sanatçılarda toplumsal olaylara sanatçı duyarlılığıyla yaklaşıp ele almışlardır. Nuri İyem' de sanatçı duyarlılığı ile Anadolulun her yerinden kültürel bezemeleriyle yollara düşen insanların durumunu betimlemiştir.

İyem, Göçler Serisi'yle (Resim 8.) bu temada birçok eser vermiştir. İyem' in resimlerinde hüznün ve umudun durgun hali göçün verdiği heyecanın önüne geçmiş gibidir. Uzaktaki otobüs umut ve geleceği, göçün taşıyıcısı kağnılarda var olan durumu anlatıyor gibidir.

Resim 8. Nuri İyem "Göç",1975, 36x56cm. Duralit üzerine yağlıboya.

İyem' den farklı olarak Nedim Günsür, göçü bizzat yaşamış biridir. Fakat göçer duygusuyla değil de "Yaşar Kemal'in Orta Direk romanından esinlenerek" (Üner, 2018, s.358) çalışmalarını ele almıştır. Henüz yaşını tamamlamadan ailesiyle birlikte büyük şehre göç eden Günsür, eserlerinde göç edenleri renk kullanımıyla belirsizlik duygularının ve sonsuzluk kavramlarının içerisindeymiş hissini vererek betimlemiştir.

Resim 9.'da Günsür'ün "Göçerler" adlı çalışmasına baktığımızda hem göçün yoğun oluşu figürlerin fazlalığıyla vurgulanmış hem de resimdeki durgunluk ile sonsuzluk hisleri oluşturulmuştur denilebilir. Gökyüzü ve zeminin renklerinin tezat oluşturması aynı zamanda anlamsızlığı vurgular gibidir.

Resim 9. Nedim Günsür, Göçerler, 21 x 85 cm, 1980.

Nasıl ve nedeni ne olursa olsun göçlerin acı yüzleri sanat eserlerinde de kendini hissettirmektedir. Bu nedenle göçlerle ilgili yapılan çalışmalar insan sosyolojisinin canlı tanıkları, insani duyarlılık oluşturma gücü olan ve de insanlarda empatik duygular oluşturma çabasına sahip tarihi birer belgedirler (Üner, 2018, s.373).

Özellikle Fas asıllı sanatçı Bruno Catalano'nun göçmenleri ve mültecileri anlattığı parçalanmış ya da kendinden bir şeyler eksilmiş insan tiplmeleri (Resim 10.) yaşanan drama insanları empatik anlamda ortak etmede başarılı birer sanatsal çalışmalardır diyebiliriz. Catalano'nun eserlerinde yıpranmış, kendinden ödünler vermiş ve bir nevi parçalarını bırakmış insanlar çalışılmış gibidir. Mülteci ya da göçmen olmanın getirdiği ruhsal parçalanmışlık ve eksik hissetme eserlerin yansıttığı anlamsal vurgulamalardandır.

Catalano'nun bu çalışma serisinin hissettirdiği acının, zorla göç ettirilen Batının insanat bahçelerinde sergilenen beyaz ırk harici toplumların ruhsal parçalanışından veya bizim insanımızın Almanya'ya bir umut-ya nasip düşüncesiyle bir parçasını (sevdiklerini, memleketini) bırakıp gidişinden ve oradaki yaşattırıldıklarından bizde bıraktığı duyguların çok da farkı yoktur diyebiliriz.

Resim 10. Fas asıllı sanatçı Bruno Catalano'nun göçmenleri ve mültecileri anlattığı eseri: "Gurbette Yok Olup Gitmek"

Ya da Macar gazetecinin çelme takarak hayatının çaresi ve çocuğunun geleceğinin peşinden giden babanın yuvarlanışındaki hissettiğimiz duygu. Bütün hepsinde aşağılanmışlık, benliğinden ve kimliğinden ötürü ötekileştirilmiş duygular ile insan olma erdeminden bir şeyler eksiltilmiş durumlar barındırmaktadır.

Özellikle hissedilen bu acıların en mahzun konukları savaş ve siyasi kriz kaynaklı mülteci konumundaki çocuklardır. "Ölüm-kalım savaşı vermek zorunda kalan hep masum çocuklar, anneler ve mülteci durumuna düşen yaşlılar olmaktadır" (Seyitvan, 2017, s.12).

Resim 11. Kadın fotoğrafçı Petra Laszlo tarafından mülteci baba ve oğluna çelme takma anı.

Resim 11.' de göçmen baba ve çocuğunun, bir anne olan Macar kadın fotoğrafçı Petra Laszlo tarafından çelme takılarak düşürülme durumu fotoğraf karesine yansımıştır. Bu fotoğraf karesiyle “tarih tekerrürden ibarettir” sözü güncelliğini sağlamlaştırarak bizlere göstermektedir. Üstün ırk yani “beyaz” olan öteki olanı kabul etmiyor, aşağılıyor ve bunu yapan bir anne olmasına rağmen bir baba ve çocuğa acımasızca çelme takıp düşürüyor. Bu hareket medeni ve çağdaş Avrupa sınırları içerisinde yapılıyor.

Bu fotoğraf karesinin İyem'in göç'ü, Günsur'un göçerler'i ve Catalano'nun gurbette yok olup gitmek adlı çalışması ile çok benzediği söylenebilir. Çünkü acının dili ortaktır. Sanat da bütünsel bir paylaşım ağı gibi her anı biriktirir. Bu nedenle sanatın her dalı her konuyu olduğu gibi göç konusunu da kalıcı hale getirmeye devam etmektedir. Sanat; fotoğraf, resim, heykel vb. dallar ile bu ortak duyguları yansıtma biçimiyle zihinlerde iz bırakmayı başaran bir alan olarak bu duyguları daima taze tutmaktadır. Bu çalışmada da sanata insanoğlunun yerinden edilişinin veya bilinçli göçlerinin yansımaları ele alınmıştır.

Sonuç

Göçler çoğunlukla insanların isteyerek ve severek başlattığı olaylar değildir. Çünkü insan genellikle kolayı ve alışılmışı sever. Göç ise bir farklılık, alışılmamış dışında bir şey, bilinmezlik ve zorluk deryasıdır. Bu durumu yaşamak isteyenlerin neredeyse hepsi zorunda kalmış olanlardır (savaşlardan kaçanlar, kültürel zorbalıklardan bıkanlar, aç kalma korkusuyla yollara düşenler, mübadele vb.). Varlık paylaşımında ortaya konulan bencil tutumların ülkeler üzerindeki olumsuz yansımaları beraberinde göçleri getirmektedir. Göçlere sebep olan bu

ekonomik hesaplar insan kıyımına devam etmektedir. Bu kıyımın en acı faturasını da yaşlı, kadın ve çocukların çektiklerine günümüzde de şahit olmaktayız.

Göçler insanların sadece mekânsal algılarını değil aynı zamanda psikolojik alt yapılarını da derinden sarsan topluluk hareketleridir. Evinde oturup bu göçlere tanık olan insanların yüreklerinde hissettiği acı ve nefret de bu travmatik ayaklardandır. Bu psikolojik yıkılışların örneklerini en iyi biçimde, sanatsal çalışmalara kazınıp kalıcı olarak nesillerden nesillere aktarımıyla görmekteyiz. Sanat, özellikle son yüzyılda kapital düzenin uyguladığı zorbacı elde ediş ve bunun bir neticesi olan göç hareketlerine dayelik yapan bir dal olarak her zaman var olmuştur. Kimi zaman köklerinde koparılıp köleleşiren halkları kimi zamanda çelme takılarak yerlere serilen göçer konumundaki çocuk ve ailelerini görselleştirmesiyle insanları bu duruma kayıtlı bırakmaktadır. Bu nedenle sanat her dalıyla toplumun duygu durumlarının ve endişe verici tutumlarının yansıması olmuş ve olmaya da devam edecektir.

Kaynakça

- Akkır, R. (2019). Sekülerleşme ve göç ilişkisi: Suriyeli mülteciler örneği. *bilimname*, 2019(2), 469-499.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 293-303.
- Ata, F. & Tamer, M. (2018). Yeni medyada yer alan göç haberleri üzerine bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 726-733.
- Avara, S. (2019). *Savaş nedeniyle göçe maruz kalmış 9-12 yaş arası Suriyeli mülteci çocuk resimlerinin psikolojik ve plastik açıdan yorumlanması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (567670)
- Çakmak, F. (2018). Zorunlu göç sürecinde mekânın kaybı ve evin yitimiyle başlayan yersiz yurtsuzluğun ürettiği bir travma olarak "kimliğin anonimleşmesi". *Turkish Studies Social Sciences*, 13(18), 349-364.
- Dilaveroğlu, R. (2017). *Sanatı "ben" ile kurgulamak; sanatçının içe bakışı* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (464624)
- Girgin, F. (2017). Sanatta göç teması. *IJSHS*, 1 (1), 54-75.
- Mardani, A. (2018). *Göç hikâyeleri* (Sanatta yeterlilik tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (502797)
- Pala, A. (2013). *Zorunlu göç ve kadın deneyimi: Diyarbakır örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (339053)

Osmanoğlu, Ö. (2016). Türk Sineması'nda dış göç olgusu: sosyo-kültürel karşılaşmalar, kimlik çatışması ve yabancılaşma. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 77-78.

Seyitvan, B. (2017). *Çağdaş sanat bağlamında göç ve mültecilik* (Yüksek lisans tezi). <http://acikerisim.artuklu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12514/1069/BARI%C5%9E%20SEY%C4%B0TVAN.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden edinilmiştir.

Yaldız, F. (2014). Uluslararası göç ve diaspora ile ilişkili kavramlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 382-403.

Üner, Ö. (2018). Sanat eserleriyle göçlere tanıklık. *Uluslararası Avrasya Göç Sempozyumu 9-13 Ekim 2018, Türkistan/Kazakistan Tam Bildiri Kitabı*. <https://ismam.medeniyet.edu.tr/documents/ismam/uluslararası-avrasya-goc-sempozyumu-bildiri-kitabi-son-versiyon.pdf> adresinden edinilmiştir.

Görsel Kaynakçası

Resim 1. <https://orhanocak1952.tr/gg/Kafkas-Soykirimim.htm> (24.07.2020)

Resim 2. <https://histoire-image.org/fr/etudes/campagne-italie?v=1798&w=1798&d=1&i=547> (20.06.2020)

Resim 3. <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=164723> (23.07.2020)

Resim 4. <http://ilhamiyazgan.blogspot.com/2013/06/yy.html> (19.05.2020)

Resim 5. <https://gaiadergi.com/avrupanin-irkci-sirri-insanat-bahceleri/> (24.07.2020)

Resim 6. <https://tr.pinterest.com/pin/824158800528753271/> (21.06.2020)

Resim 7. https://de.wikipedia.org/wiki/Kani_Alavi (24.07.2020)

Resim 8. <http://www.nuriyem.com/eser/s1137-007/> (24.07.2020)

Resim 9. <https://docplayer.biz.tr/69580315-Yil-4-sayi-17-aralik-2017-s.html>. Karabaş & Şener, çağdaş Türk resminde Nedim Günsür ve resimleri (24.07.2020)

Resim 10. <https://twitter.com/stanbulartevent/status/1035966954945699841/photo/1> (01.07.2020)

Resim 11. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41493211> (15.07.2020)